

КАРАКАЧАНИТЕ

Алексей Кальонски

Името "каракачани" все още предизвиква асоциации, свързани с предишния начин на живот на тази етническа група. Само допреди 50 години по-голямата част от тях са били номади. Днес трудно можем да си представим подобно явление, но за най-възрастните български поколения то е било почти банално, част от пейзажа на планините, равнините и пътищата. Подвижните пастири са били един от фолклорните образи на дивата природа, на невидимата, но съществуваща граница между "номадите", "скитниците" и "уседналите" селяни и граждани. В каракачанската традиция има много общи за балканските народи черти. Въпреки това, те са били възприемани от околните чрез категории и символи, подчертаващи особен вариант на етническите разделения на полуострова, "другите" като почти пълна противоположност на "нашия" начин на живот. Това е било валидно и в Гърция, въпреки родния за каракачаните гръцки диалект и православно християнство.

Векове наред номадството неизменно присъства като социален и културен феномен в живота на Балканите. Обликът му от първите по-ясни писмени сведения до усядането на последните каракачански групи като че остава малко променен. Местните скитащи общности, макар и различни по религия, език, етничност, през отделните исторически епохи се заселват, сезонно мигрират и заместват едни с други в едни и същи зони, райони и места. Сезонните им движения са били ориентирани към летуване в планините и зимуване в по-топли ниски места, а стопанската

стратегия-към запазване на стадата в достатъчен размер и състав за изхранване, връзки с пазара и справяне с различни природни или социални промени и бедствия.

Византийските автори, османските кадийски протоколи, етнографските проучвания и случайните свидетелства регистрират поразително сходните производства, облекла, животински породи, жилища и интереси на тези планинци. Устната традиция на околните балкански народи безпогрешно различава еталонните, взаимно предполагащи се елементи на номадското битие. Те са част от стереотипите за "чергари" и "скитници". Така например, наличието на "юруци", "власи" или "каракачани" в началото на една етнографска анкета или в пътеписен текст невинаги внася яснота за кого точно става дума, но почти винаги предполага споменавания за многобройни стада от овце и коне, шатри, колиби, мъже, жени и деца, които се движат според сезоните. Преминаването на каракачанските кервани за самите номади е било свързано не само с чисто практически неща, но и с ритуали, символизиращи периодичния преход от едно пространство в друго. Постоянните контакти с реални или въображаеми, доброжелателни или враждебни, социални или природни сили, намират израз в самата процесия. Обикновено керванът е бил воден от девойка или млада жена в празнична носия – жив апотропей, отблъскващ злините и уроките, но е бил добре охраняван от въоръжени мъже и кучета, чиито вид може да обезкуражи и най-големия разбойник.

Преселническите движения и сезонните миграции на пастири, занаятчии и др. са част от битието на всички балкански народи, но номадството е специфична традиционна нагласа, ценностна система, етос - дори като носталгия, фолклор или още жив спомен за отминалите времена на "тежък" и "див" живот. Съвсем точно

гръцкият антрополог Георгиос Кавадиас нарича този феномен при каракачаните "номадизъм по призвание (наклонност)". Това е не само стопанска, но и доста жилава културна традиция, издържала дълго време на политически промени и сътресения, до момента в който скитанията стават наистина невъзможни. В България те са заставени да уседнат с административни и полицейски мерки, като за няколко десетилетия се превръщат от един изолиран малък свят в днешната динамично променяща се малобройна етническа група. Животът на младите поколения вече няма нищо общо с предишната традиция. В наши дни тя съществува по-скоро като идея за миналото, нееднозначна, противоречиво осмисляна между носталгията, екзотиката и забравата.

Изкушенията да се търсят прастари, архетипични елементи в номадските културни и етнически традиции на Балканите са били доста силни за немалко от техните изследователи. Те се споделят от историци, филолози, етнологзи, антрополози, но и от зоолози и ветеринари. От една страна, номадите са изглеждали и в немалко отношения са били жива древност, от друга – подходящ обект да търсене на собствените национални "корени" – тракийски, гръцки, илирийски, тюркски или романски.

Самите каракачани днес са поставени в общата ситуация на бързи промени, в който отделни елементи или символи на етническото различие могат да имат значение, но могат и да бъдат забравени в личния избор за интеграция или асимилация. Като всички големи или малки култури в глобализацията се свят, каракачаните живеят сред театрализиранни фрагменти от миналото, но имат различни индивидуални роли, житейски стратегии и идеи за бъдещето.